

Heidi Fischer Bjelland og Tore Bjørgo

Trusler og trusselhendelser mot politikere

En spørreundersøkelse blant norske
stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer

© Politihøgskolen, Oslo 2014

PHS Forskning 2014: 4
ISBN 978-82-7808-113-6

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med -avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:
Politihøgskolen
Forskningsavdelingen
Slemdalsvn. 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
www.phs.no

Trusler og trusselhendelser mot politikere

En spørreundersøkelse blant norske stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer

HEIDI FISCHER BJELLAND OG TORE BJØRGO

Innhold

Spørreundersøkelse blant politikere	4
De fleste politikere utsettes for ubehageligheter	5
Hatmeldinger på sosiale medier.....	6
Alvorlige hendelser.....	7
FrP, SV og AP mest utsatt	7
Synlige politikere mest utsatt.....	8
Den mest alvorlige hendelsen	8
Hvem truer og trakasserer?	9
Antatte motiver	10
Konsekvenser av trusler og trakassering.....	12
Konsekvenser av de alvorligste hendelser	14
Trusler – en del av jobben?	14
En reell fare for vold?	15
Forholdet mellom trusler og faktiske angrep.....	16
Å skape frykt.....	16
Trusler mot det frie ord.....	17
Om forfatterne	17
Litteratur.....	18

I hvilken grad har norske stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer blitt utsatt for uønsket og truende oppførsel og faktiske angrep? Hvilke konsekvenser får slike truende hendelser for deres privatliv og politiske virke? Dette er sentrale spørsmål i den første kartleggingsstudien av dette i Norge.

Formålet med undersøkelsen er å få innsikt i hvilke kategorier av politikere som blir mest utsatt for ulike typer hendelser, hvor alvorlige, omfattende og hyppige slike truende hendelser er og hva slags konsekvenser disse hendelsene får for politikerne selv. Undersøkelsen tar utgangspunkt i deres egen opplevelse av disse hendelsene, men forsøker også å få innsikt i hva slags motiver og beveggrunner politikerne tror ligger til grunn for hendelsene. Denne artikkelen vil avslutningsvis også sette denne spesielle formen for trusselatferd inn i en bredere kontekst av trusler mot andre samfunnsaktører.

Datamaterialet som ligger til grunn for studien er en surveyundersøkelse som ble gjennomført av Politihøgskolens forskningsavdeling våren 2013 etter oppdrag fra Politiets Sikkerhetstjeneste (PST). For PST var siktemålet at undersøkelsen ville utlede verdifull kunnskap til bruk i arbeidet med å forebygge fremtidige trusler og angrep mot myndighetspersoner, og at de således ville bli i stand til å håndtere slike hendelser på en bedre måte. Fra et forskersynspunkt er kunnskap om trusler mot myndighetspersoner også interessant inn mot en rekke sentrale spørsmål knyttet til demokratiske prosesser, ytringsfrihetens grenser, samfunnssikkerhet, hatkriminalitet, terrorisme og grensene mellom psykiatri og ekstremisme. Slike data reiser også viktige spørsmål knyttet til trusselvurderinger: I hvilken grad representerer *uttrykte* trusler om å skade en politiker *reelle* intensjoner om å skade vedkommende? Avslutningsvis vil vi diskutere våre funn i lys av den internasjonale forskningen på dette feltet.

Spørreundersøkelse blant politikere

Spørreundersøkelsen ble våren 2013 sendt ut til alle statsråder, stortingsrepresentanter og vararepresentanter. Disse utgjorde til sammen 199 personer. Respondentene fikk tilsendt et spørreskjema sammen med et utfyllende informasjonsbrev. Etter utsendelse og to purrerunder hadde 112 personer bevart og returnert undersøkelsen. Dette utgjør en svarprosent på 56,3 %, noe vi kan anse som bra for denne spesielle målgruppen.

Vi har gjort en sammenligning mellom brutto- og nettoutvalget når det gjelder partitilhørighet, stilling og kjønn. Denne viser at Arbeiderpartiet er noe overrepresentert, mens Venstre, FrP og KrF noe underrepresentert.¹ Annet enn dette er det ikke nevneverdige forskjeller mellom utvalgene, heller ikke når det kommer til kjønn eller stilling. Vårt utvalg ser med andre ord ut til å være en god representasjon av det totale utvalget myndighetspersoner når det gjelder de nevnte bakgrunnsfaktorene. Derimot kan det tenkes at det er en skjevhet når det gjelder grad av utsatthet for trusler og andre plagsomme hendelser. Personer som ikke har opplevd noe særlig av dette vil for eksempel kanskje være mindre tilbøyelige til å svare på spørreskjemaet. Vi vet imidlertid at det er flere fremstående politikere som det er offentlig kjent at har vært utsatt for alvorlige trusler og hendelser som har valgt å ikke besvare undersøkelsen. Vi har altså ikke noen grunn til å tro at det er noen systematisk skjevhet i materialet som skulle tilsi at tallene gir et overdrevent inntrykk av hvor utsatt politikerne er for slike trusler.

¹ Av hensyn til politikernes anonymitet kan vi ikke oppgi absolutte tall alle steder i artikkelen.

De fleste politikere utsettes for ubehageligheter

I undersøkelsen spurte vi respondentene om de i løpet av sin tid som myndighetsperson hadde opplevd at noen hadde utsatt dem for noen bestemte hendelser som de antok var knyttet til deres politiske virksomhet. Tabell 1 viser respondentenes erfaringer med de tolv hendelsene vi spurte om, rangert etter hyppighet. Nesten alle respondentene besvarte disse spørsmålene, og i tabellen er det prosentvise tallet beregnet ut fra antallet som *har* besvart spørsmålet.

Tabell 1. Rapporterte hendelser. Prosent

HENDELSE	%	N
Sendt deg uønskede og plagsomme brev, faxer eller e-poster	69,1	76
Formidlet ondsinnet informasjon om deg (f.eks. avisinnlegg, blogginnlegg, svertetekampanjer på nettet eller lignende)	52,3	57
Foretatt uønskede og plagsomme telefonoppringninger til deg	45,0	50
Henvendt seg på en plagsom og uønsket måte via Twitter eller Facebook	37,8	42
Foretatt ubehagelige eller uønskede tilnærmelser eller kontaktforsøk (f.eks. hjemme, på arbeid eller på offentlige steder)	37,3	41
Truet med å skade deg eller personer som står deg nær	27,0	30
Opptrådt på en ubehagelig eller urovekkende måte overfor deg i forbindelse med politiske arrangementer eller reiser	25,2	28
Fysisk angrepet deg eller forsøkt å angripe deg?	14,4	16
Oppholdt seg rundt hjemmet ditt eller andre steder du ofte oppholder deg	10,8	12
Gjort skadeverk på eiendom eller gjenstander som tilhører deg (f.eks. hus eller bil)	8,1	9
Fulgt etter deg (f.eks. i bil eller til fots)	7,2	8
Gått til falskt rettslig søksmål mot deg	3,6	4

Som tabellen viser har nesten 70 % av myndighetspersonene opplevd at noen har sendt dem uønskede og plagsomme brev eller e-poster, mens godt over halvparten har opplevd at noen har formidlet en form for ondsinnet informasjon om dem. Hendelsene som *flest* personer har opplevd, synes altså å være av «mindre» alvorlighetsgrad. En del av hendelsene ligger trolig innenfor ytringsfrihetens rammer eller i grenselandet til hva man må akseptere av ubehagelige ytringer i et demokrati. Det er likevel grunn til å tro at myndighetspersoner opplever hendelsene over svært ulikt. En relativt stor andel oppgir også å ha opplevd mer alvorlige hendelser. Hele 27 % av respondentene oppgir at noen har truet med å skade dem

selv eller noen som står dem nær. 8 % har opplevd at noen har gjort skadeverk på eiendom som tilhører dem, mens nesten 15 % har blitt fysisk angrepet eller forsøkt angrepet. I gjennomsnitt har myndighetspersonene opplevd 3,4 av de 12 hendelsene over. Regjeringsmedlemmene ser ut til å være noe mer utsatt enn stortingsrepresentantene. Mens sistnevnte gruppe i snitt har opplevd 3,2 ulike hendelser, oppgir statsrådene gjennomsnittlig å ha opplevd 4,9 av hendelsene over. Vi kan anta at dette har sammenheng med at regjeringsmedlemmer er mer synlige og holdes mer ansvarlige for upopulære avgjørelser.

Hatmeldinger på sosiale medier

Mange politikere har de siste årene tatt i bruk sosiale medier for å kommunisere med sine (potensielle) velgere. De vanligste mediene politikerne oppgir å bruke er Facebook og Twitter, der henholdsvis 91 % og 64 % svarer at de er aktive. Bruken av disse arenaene åpner opp for en mer *direkte* kommunikasjon med velgerne. Muligheten til direkte kommunikasjon gjennom noen tastetrykk gjør imidlertid også terskelen for å rette hatefulle ytringer mot myndighetspersonene lavere, og det er grunn til å tro at politikerne våre i større grad konfronteres med kraftige mishagsytringer gjennom disse sosiale mediene. Vi ønsket derfor å undersøke politikernes opplevelser med hendelser som ytres gjennom sosiale medier.

Tabell 2. Hendelser opplevd gjennom sosiale medier

HENDELSE	%	N
Sterke mishagsytringer og hatmeldinger	55,4	56
At én og samme person har foretatt gjentatte, uønskede og forstyrrende henvendelser	32,7	32
Indirekte trusler om å skade deg eller noen som står deg nær	12,4	12
Direkte trusler om å skade deg eller noen som står deg nær	10,2	10

Omtrent 10 % av respondentene har unnlatt å svare på spørsmålene knyttet til uønskede hendelser gjennom sosiale medier.² Blant de som har svart oppgir altså godt over halvparten at noen, gjennom sosiale medier, har kommet med sterke mishagsytringer og hatmeldinger. Om lag en tredjedel oppgir at én og samme person har foretatt gjentatte uønskede henvendelser. Langt færre har opplevd direkte eller indirekte trusler.

² Prosentene i tabellen er beregnet ut ifra de som *har* besvart spørsmålet.

Dersom vi inkluderer alle hendelsene vi spurte om i undersøkelsen (alle hendelser i tabell 1 og 2) oppgir hele 84,4 % av respondentene å ha vært utsatt for *minst én* form for uønsket atferd eller trusler eller mottatt noen form for hatmeldinger, enten gjennom direkte kontakt eller gjennom sosiale medier. Det må understrekes at dette er et svært lite nyansert mål på utsatthet som ikke forteller oss så mye om hvor alvorlig dette er. At såpass mange respondenter har vært utsatt for minst én form for uønsket hendelse viser imidlertid tydelig at man som myndighetsperson må regne med å utsettes for noen (mer eller mindre alvorlige) uønskede hendelser.

Alvorlige hendelser

Når vi undersøker det vi i studien karakteriserer som «alvorlige hendelser», ser politikernes utsatthet noe annerledes ut. Fem typer hendelser er karakterisert som «alvorlige hendelser». I disse inngår det at noen har fysisk angrepet eller forsøkt å angripe respondenten, at noen har truet med å skade respondenten eller andre personer som står han/henne nær, at noen har gjort skadeverk på eiendom eller gjenstander som tilhører dem eller at noen gjennom sosiale medier har utsatt dem for direkte trusler eller fremsatt indirekte trusler om å skade respondenten eller noen som står dem nær. Analyser viser at 35,7 % – altså litt over en tredjedel av myndighetspersonene – har vært utsatt for minst én form for alvorlig hendelse de antar er knyttet til sin politiske virksomhet. Ser vi nærmere på denne andelen, fremgår det at flere av disse personene har opplevd *flere hendelser*. Fordi de fem overnevnte hendelsene kan være overlappende, har vi imidlertid ikke kunnet regne ut hvor mange ulike hendelser respondentene gjennomsnittlig har vært utsatt for. Vi vet likevel at litt over halvparten av de som har opplevd «minst én alvorlig hendelse» kun oppgir én av de fem nevnte hendelsene.

FrP, SV og AP mest utsatt

Noen politiske partiers representanter er betydelig mer utsatt for uønskede hendelser enn andre. Dette gjelder hendelser av både alvorlig og av mindre alvorlig karakter. For å ivareta respondentenes anonymitet, har vi valgt å ikke gjengi detaljerte tabeller over hvordan de ulike hendelsene fordeler seg på partiene. Hovedmønsteret er imidlertid at representanter fra Fremskrittspartiet (FrP) og Sosialistisk Venstreparti (SV) er mest utsatt, fulgt av Arbeiderpartiet (AP). Disse tre partiene skiller seg tydelig ut ved at deres representanter oftere enn de andre partiene har opplevd uønskede hendelser. SVs representanter utgjør en forholdsvis liten andel av de politikerne som mottok undersøkelsen, og selv om SV-representantenes svarprosent ikke avviker betydelig fra andre partiers svarprosent utgjør altså denne gruppen kun en liten andel i vårt utvalg. Dette betyr at vi må vi tolke analysefunnene knyttet til SV-representantenes utsatthet med stor forsiktighet. Det er likevel en nærliggende tolkning at SV og FrP er mest utsatt fordi de er ytterpartier som fronter de mest kontroversielle og provoserende synspunktene i den offentlige debatten. Arbeiderpartiet er trolig også mer utsatt fordi AP har vært det klart ledende partiet i regjeringskoalisjonen, og er partiet som i størst grad representerer «makten». Representanter fra mellompartiene og Høyre viser seg å være langt mindre utsatt. Dette har muligens sammenheng med at partiene generelt fremstår som mindre provoserende i sine posisjoner, men også at de (med unntak av Senterpartiet) ikke har vært i regjeringsposisjon de siste to stortingsperiodene.

Som vist i tabell 2 har mange myndighetspersoner opplevd at noen har formidlet ondsinnet informasjon om dem gjennom for eksempel avis- eller blogginnlegg, via Twitter eller Facebook eller gjennom svertekampanjer på nettet. Respondenter fra alle partiene som deltok i undersøkelsen oppgir å ha vært utsatt for dette. Likevel ser vi noen tydelige mønstre i utsatthet og partitilhørighet. Rundt tre fjerdedeler av representantene fra SV og FrP og over halvparten av representantene fra AP oppgir å ha vært utsatt for uønskede henvendelser ytret gjennom sosiale medier. Det må imidlertid nevnes at andelen som rapporterer om dette er forholdsvis høy i *alle* partier, med unntak av Høyre og KrF. Skjevhetene i utsatthet knyttet til partitilhørighet kommer enda tydeligere frem når vi ser på de mest alvorlige hendelsene. Både når det gjelder fysiske angrep eller trusler om skade (enten direkte trusler eller trusler via sosiale medier), er FrP, SV og AP klart mest utsatt. Personer fra FrP har for eksempel i betydelig høyere grad enn andre politikere opplevd at noen har opptrådt på en ubehagelig eller urovekkende måte overfor dem, eller har fulgt etter dem i bil eller til fots. En vesentlig andel personer fra SV og AP rapporterer også om dette. Funnene knyttet til alvorlige hendelser gjenspeiler altså det generelle mønsteret i studien. Mens 55 % av FrP-respondentene har opplevd minst én alvorlig hendelse, oppgir halvparten av respondentene fra SV og litt over en tredjedel av representantene fra AP det samme.

Synlige politikere mest utsatt

Også andre faktorer har betydning for hvem som utsettes for de mest alvorlige hendelsene. Én faktor er stillingstype, der statsråder ser ut til å være mer utsatt for *alvorlige hendelser* enn stortingsrepresentanter. Stillingstype synes imidlertid ikke å ha noen særlig betydning for den *generelle utsattheten*. En mulig forklaring på dette kan være at statsråder er betydelig mer skjermet fra mange typer uønskede henvendelser enn det stortingsrepresentanter er. Brev, telefoner og epost passerer gjennom et forværelse hvor mye blir stoppet før det når frem til statsråden.

Videre fremgår det at de som har vært i jobben lengst oftere oppgir å ha opplevd en eller flere *alvorlige hendelser*. Ser vi på *generell utsatthet* har imidlertid ikke antall år på stortinget noen særlig betydning for utsatthet. Dette mønsteret vises også når det gjelder grad av eksponering i mediene. 19 personer oppgir «i svært stor grad» å være eksponert i mediene. Blant disse 19 har 14 opplevd minst én *alvorlig* hendelse. Ser vi på *generell utsatthet* har ikke medieeksponering noen vesentlig betydning for utsatthet.

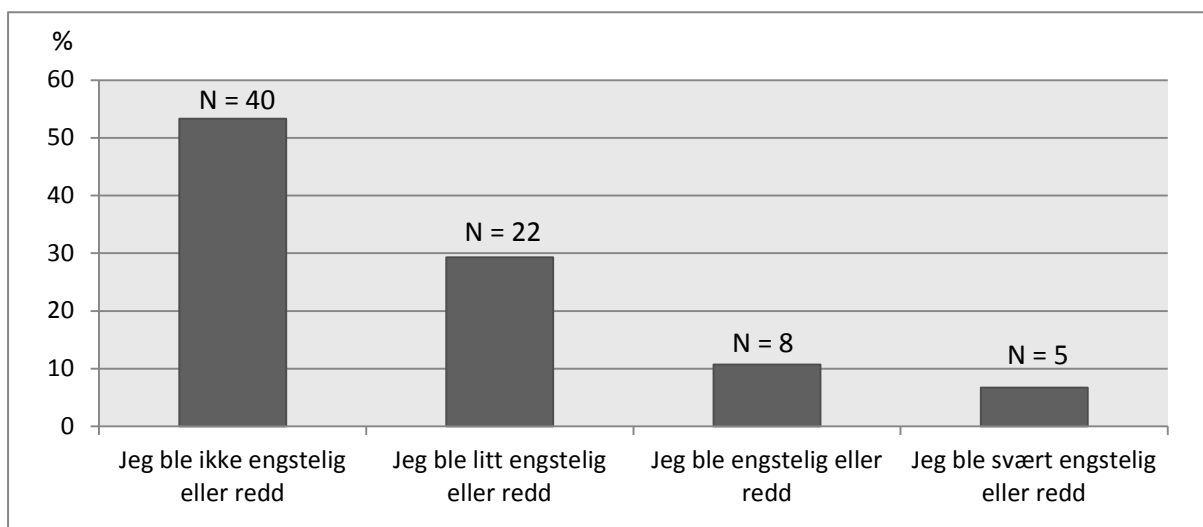
Litt overraskende er det at kjønn ikke har noen vesentlig betydning for utsatthet. Tvert i mot er hovedtendensen at menn og kvinner i relativt lik grad utsettes for de ulike typene hendelsene. Unntaket gjelder enkelte former for seksuell trakassering, der kvinner som forventet er betydelig mer utsatt. Generelt ser vi at hendelser som mange har opplevd (med mindre alvorlighetsgrad) har svært små kjønnsforskjeller. Når det gjelder hendelser som færre har opplevd (og da av høyere alvorlighetsgrad), finner vi en liten skjevhet ved at menn generelt er noe mer utsatt enn kvinner. Her er imidlertid tallene små, og må tolkes med forsiktighet.

Den mest alvorlige hendelsen

I undersøkelsen ba vi respondentene om å tenke på sin erfaring med «den personen eller hendelsen de opplevde som mest alvorlig». Vi stilte deretter en rekke spørsmål knyttet til akkurat denne hendelsen.

Ettersom det kun er personer som har opplevd minst én uønsket hendelse som besvarer dette, er antall respondenter noe lavere på de følgende spørsmålene enn på de forgående. Majoriteten av disse respondentene (over 80 %) oppgir at den mest alvorlige hendelsen skjedde innenfor siste stortingsperiode (inntil fire år siden). På spørsmål om hvor lenge den uønskede atferden varte, eller hvor lenge den hadde pågått da de besvarte undersøkelsen, oppgir nesten halvparten at det kun var snakk om én hendelse.

Figur 1. Hvordan opplevde du hendelsen(e)? (N = 75)

Figur 1 viser politikernes reaksjon på hendelsen de selv karakteriserer som mest alvorlig. Blant de som har opplevd uønskede hendelser og som har besvart det aktuelle spørsmålet, er det altså 13 av 75 personer som oppgir at de ble enten «engstelig og redd» eller «svært engstelig og redd». Spørsmålet er: Er dette mye eller lite? Vi vil mene at det er mye, og at det kan representere et demokratisk problem at våre politikere utsettes for hendelser som gjør noen av dem redde. Vi skal senere komme tilbake til hvilke konkrete konsekvenser dette kan få på deres privatliv og politiske virksomhet.

Hvem truer og trakasserer?

Vi stilte respondentene en rekke spørsmål som dreide seg om personen bak den mest alvorlige hendelsen, slik de selv oppfattet det. Blant de som besvarte dette spørsmålet (N = 77) mente 68 % at personen bak hendelsen(e) var en mann, 8 % at det var en kvinne, 7 % at det var både mann og kvinne, mens det var ukjent for 18 % av respondentene. Vi spurte videre hvilke karakteristikk som beskriver personen eller kommunikasjonen best. Respondentene kunne velge flere alternativer, noe som medfører at den samlede prosentandelen er høyere enn 100.

Tabell 3: Hvilke karakteristikk beskriver personen/kommunikasjonen best? (N = 76)

	%	N
Fiendtlig (uttrykker sinne og bitterhet, verbale skjellsord eller sarkasme)	43,4	33
Truende	28,9	22
Annet	23,7	18
Usammenhengende (ulogiske og selvmotsigende tanker som er vanskelig å følge)	17,1	13
Opptatt av ideer eller oppfatninger som klart er uriktige	15,8	12
Tvangsmessig (gjentar den samme tingen om og om igjen)	15,8	12
Ruspåvirket	14,5	11
Mistenksom / har tanker om å være forfulgt	10,5	8
Seksuelle tilnærmelser	10,5	8
Skrytende eller stortalende	5,3	4

Av tabellen fremgår det at «fiendtlig» eller «truende» er de hyppigste beskrivelsene. Samtidig er det slående at mange peker på at det trolig er et psykiatrisk aspekt ved mange av hendelsene: Usammenhengende tanker og vrangforestillinger, tvangshandlinger, paranoide forestillinger eller ruspåvirkning. Det er ingen betydelige forskjeller med tanke på partitilhørighet og hvordan respondentene beskriver trusselpersonen eller kommunikasjonen. Med unntak av én type kommunikasjon finner vi heller ingen betydelige kjønnsforskjeller. Syv av de åtte som har vært utsatt for seksuelle tilnærmelser (som i denne sammenheng trolig dreier seg om seksuell trakassering), er kvinner.

Vi spurte også om respondentene mistenkte at personen bak den mest alvorlige hendelsen var psykisk syk i tiden kontakten pågikk. Blant de som besvarte dette spørsmålet (N = 76), svarte 30 % ja, 42 % nei og 28 % vet ikke. Respondenter som svarte positivt på dette, kunne utdype hva det var som fikk dem til å tro dette. De viste da særlig til måten han/hun snakket på, at de fremsto som usammenhengende, ustabile eller maniske, eller at de fikk opplyst dette fra politi/PST. Selv om psykiske forstyrrelser og sykdom angivelig kan forklare en betydelig andel av hendelsene, er det likevel verdt å merke seg at det var enda flere som mener at det *ikke* lå psykiatri bak hendelsen.

Antatte motiver

For å få et bedre bilde av hendelsen, spurte vi respondentene om hvilke motiver de mente lå bak henvendelsene.

Tabell 4: Oppfattet du at noen av følgende motiver lå bak henvendelsen? (N = 78)

	%	N
Uvisst	37,7	29
Interesse for et spesielt politisk tema / sak	20,5	16
Konspirasjonsteori	20,5	16
Annet	17,1	13
Religiøs aktivisme	11,5	9
Rasisme eller fremmedfiendtlighet	9,0	7
Høyreekstremisme	6,5	5
Venstreekstremisme	3,8	3
Antirasisme	1,3	1
Miljø- eller dyrevernavtivism	1,3	1

Tabell 4 viser at politikerne angir et ganske stort spekter av motiver de tror ligger bak handlingen. I over en tredjedel av hendelsene mener de at det uvisst hva slags motiver som ligger bak. Vi kan anta at en del av de psykiatriske tilfellene ligger her, og kanskje også noen av konspirasjonsteoretikerne. Ellers pekes det på et bredt spekter av politisk og ideologisk aktivisme. «Religiøs aktivisme» dekker både militante islamister og ekstreme kristne som truer med død og helvete, særlig knyttet til familiepolitikk og abort. «Rasisme eller fremmedfiendtlighet» og «høyreekstremisme» ligger også bak en betydelig del av hendelsene. «Venstreekstremisme» og «antirasisme» nevnes også i noen tilfeller. Sett i lys av at FrP-politikere er blant de som er mest utsatt for trusler og ubehagelige hendelser, er det kanskje overraskende at denne formen for aktivisme ikke nevnes oftere. I Sverige har militante antirasister og venstreekstremister i stor grad drevet voldelig trakassering av sine meningsmotstandere på høyresiden i politikken, til dels med virkemidler som nærmer seg terrorisme. Dette er virkemidler som (i senere tid) i liten grad benyttes av norske venstreaktivister og antirasister, i alle fall overfor FrP-politikere. Det er grunn til å tro at dette nok til dels har sammenheng med at fløyene i norsk politikk er mindre polariserte enn tilfellet er i Sverige. Selv om man tidligere har hatt voldelige antirasistiske miljøer i Norge, har disse rettet sin vold og trakassering mot grupperinger lenger ut på den høyresiden enn FrP.

Videre spurte vi de som har vært utsatt for minst én hendelse hva de tror personen(e) ville oppnå med sine handlinger.

Tabell 5: Hva tror du at personen(e) ville oppnå med sine handlinger? (N = 78)

	%	N
Vise misnøye	43,6	34
Påvirke meg i mine handlinger eller beslutninger som politiker	30,8	24
Fornærme eller ydmyke	21,8	17
Få meg til å slutte som politiker	14,1	11
Hevn	9,0	7
Annet	11,5	9
Vet ikke	15,4	12

Svarene i tabell 5 peker i to hovedretninger: Noen av de som står bak handlingene oppfattes først og fremst som *ekspressive*, ved at de gjennom sine handlinger vil uttrykke misnøye, fornærme/ydmyke eller hevne. Andre oppfattes som *instrumentelle* i sine handlinger, ved at de vil påvirke politikerens handlinger eller beslutninger, eller få dem til å slutte som politikere. Blant de som krysset av for «annet», ble det å skremme eller få oppmerksomhet nevnt av flere, noe som må regnes som instrumentelle formål. Vi kommer tilbake til i hvilken grad og hvordan politikerne eventuelt blir påvirket av disse handlingene. For øvrig er det ingen tydelige forskjeller mellom respondentene ut fra partitilhørighet på hvordan de svarer på disse spørsmålene.

På spørsmål om noen, på noe tidspunkt, har truet, skadet eller forsøkt å skade noen som står dem nær, svarer ti av politikerne bekreftende på at noen har truet familiemedlemmer. Ingen av respondentene oppgir at noen som står dem nær har vært utsatt for skade eller forsøk på skade i en slik sammenheng.

Konsekvenser av trusler og trakassering

Hittil har vi sett at de aller fleste politikerne i vårt utvalg har vært utsatt for uønskede hendelser i en eller annen form, og at over en tredjedel har opplevd alvorlige hendelser. Videre har vi sett at dette har skapt en større eller mindre grad av frykt hos mange av dem. Spørsmålet er så: Hvilke konsekvenser får dette for deres privatliv og virke som politikere? I undersøkelsen ba vi respondentene om å tenke på alle typer uønskede og plagsomme henvendelser, inkludert trusler og angrep, som de har vært utsatt for.

Tabell 6: Førte henvendelsen(e) til at du...

	N
Økte sikkerheten hjemme?	21
Ble engstelig for sikkerheten til dine nærmeste?	17
Ble engstelig for egen sikkerhet?	14
Endret dine daglige rutiner?	13
Reduserte dine sosiale aktiviteter?	13
Ble bekymret for å være ute i offentligheten?	12
Ble redd for at du kunne bli fysisk angrepet?	11
Økte sikkerheten på jobb?	10
Unnlot å engasjere deg eller uttale deg i en spesifikk sak eller saksfelt?	6
Vurderte å slutte som politiker?	6
Begrenset din talefrihet rundt et politisk tema?	5
Ble bekymret for å være alene hjemme?	5
Nølte med å stå frem med et bestemt standpunkt?	4
Endret ditt telefonnummer?	3
Var borte fra jobb?	2
Ble påvirket til å ta en annen beslutning?	0

Hovedfunnet her er at truslene og/eller de uønskede hendelsene først og fremst har fått betydelige konsekvenser for *privatlivet* til mange av politikerne som har opplevd dette. Mange kjenner seg utrygge, føler behov for å øke sikkerheten og endrer sine sosiale aktiviteter. Dette er i seg selv alvorlig, fordi det viser at politisk deltakelse på høyt nivå kan ha en høy personlig kostnad for dem selv og deres nærmeste. Til sammen har 47 respondenter krysset av på minst ett av punktene over som omhandler konsekvenser for deres privatliv og daglige livsførsel.

Enda mer alvorlig er det at for et mindretall av politikerne får disse truende hendelsene også konsekvenser for deres *politiske* virke. Dette betyr at trusselhendelsene også utgjør en trussel mot demokratiet, og ikke bare mot enkeltpolitikere. Først og fremst får truslene og trakasseringen noen av politikerne til å bli mer tilbakeholdne med å engasjere seg med kontroversielle meninger og saker de ellers ville tatt opp, men til dels får hendelsene også noen til å vurdere å slutte som politiker. I vårt utvalg

er det til sammen 15 respondenter som har krysset av for ett eller flere av punktene som direkte omhandler deres politiske virksomhet.

Konsekvenser av de alvorligste hendelser

Vi finner ingen entydig sammenheng mellom alvorlighetsgrad i hendelsene og konsekvenser for politisk virksomhet: Både alvorlige og mindre alvorlige hendelser ser ut til å kunne få konsekvenser for politikernes politiske virke. Vi må anta at dette har noe å gjøre med variasjoner i personlig sårbarhet – ikke alle politikere er like tykkhudede. Derimot ser det ut til at det å oppleve alvorlige uønskede hendelser (dvs. forsøk på eller faktiske fysisk angrep, trusler om skade rettet mot politikeren eller andre personer som står han/henne nær eller skadeverk på eiendom/gjenstander som tilhører politikeren) har klare og betydelige konsekvenser for politikernes *privatliv*. Sammenlignet med de som har vært utsatt for hendelser av mindre alvorlighetsgrad, oppgir de som har opplevd én eller flere alvorlige hendelser i større grad at hendelsen(e) har ført til at de har økt sikkerheten hjemme eller på jobb, at de har bekymret seg for å være ute i offentligheten, at de ble reddet for å bli fysisk angrepet, og at de ble engstelige for egen og for de nærmeste sin sikkerhet. Respondentene som har opplevd minst én alvorlig hendelse oppgir også i større grad at disse hendelsene gjorde dem reddet eller engstelige enn de som har opplevd hendelser av «mindre» alvorlighetsgrad. Blant respondentene som har opplevd én eller flere alvorlige hendelser, oppgir 64 % at de ble enten «litt reddet eller engstelig», «reddet eller engstelig» eller «svært reddet eller engstelig». 28 % av de som har opplevd minst én *mindre* alvorlig hendelse oppga det samme.

Trusler – en del av jobben?

De aller fleste stortingspolitikere og regjeringsmedlemmer opplever ubehagelige og plagsomme henvendelser og tilnærminger av ulikt slag og av ulik alvorlighetsgrad. Blant våre respondenter hadde 84 prosent opplevd minst én slik hendelse, og gjennomsnittet var 3,4 hendelser. Studien viser at jo høyere politisk verv og jo mer eksponert den enkelte politiker er i media, desto mer utsatt er man for slike ubehagelige hendelser. I forrige stortingsperiode var politikere fra SV, FrP og AP mest utsatt for uønskede hendelser og trusler. Etter at valget høsten 2013 gav en ny regjeringskoalisjon bestående av Høyre og Fremskrittspartiet, er det grunn til å forvente at Høyre-politikere vil bli mer utsatt for ulike trusler og ubehageligheter, mens FrP-politikere trolig vil bli enda mer utsatt enn i forrige periode.

Mange av hendelsene vi spurte om i studien er av en slik karakter som topp-politikere må regne med å leve med, nærmest som en del av jobben. Innenfor ytringsfrihetens rammer i et liberalt demokrati må det være et stort rom for å uttrykke sinne og frustrasjon overfor politikere, selv om uttrykksformen er både usaklig og upassende. Noen av disse hendelsene går likevel langt ut over ytringsfrihetens rammer og over i kriminelle trusler og handlinger. En tredjedel av våre respondenter blant stortingsrepresentanter og statsråder har opplevd det vi betegner som alvorlige hendelser: Fysiske angrep, skadeverk på bolig og trusler om å skade dem selv eller deres nærmeste. Dette forårsaker ulike grader av engstelse og frykt, og noen oppgir å bli svært skremt. Hendelsene har ført til negative konsekvenser for den daglige livsutfoldelsen for ganske mange av politikerne, noe som bl.a. har gitt seg uttrykk i bekymring for sin egen og familiens sikkerhet, endring av daglige rutiner og reduksjon av sosiale aktiviteter i det offentlige rom.

Fra et demokratiperspektiv er det imidlertid enda mer alvorlig at for et lite, men likevel betydelig antall politikere har truslene også fått konsekvenser for utøvelsen av deres politiske virksomhet. Hendelsene har ført til at de unnlot å engasjere seg eller uttale seg i kontroversielle saker, eller at de til og med vurderte å slutte som politikere. Da representerer disse truslene et problem for demokratiet.

En reell fare for vold?

De aller fleste hendelsene som ligger til grunn for vårt datamateriale dreier seg om hatske uttalelser og verbale trusler mot politikere, men det har også forekommet både skadeverk på bolig og direkte forsøk på fysisk angrep. I hvilken grad representerer disse hendelsene en reell fare for politikernes liv og sikkerhet? De aller fleste hendelsene var i seg selv relativt ufarlige, og mange av episodene var trolig utslag av mentale forstyrrelser og rus. Men det er likevel grunn til å se på disse hendelsene i lys av noen virkelig alvorlige voldsangrep mot politikere i Skandinavia.

Sveriges statsminister Olof Palme ble skutt og drept på gaten i Stockholm i 1986. Drapet ble aldri oppklart, men det var mange miljøer i det svenske samfunnet som hadde uttrykt et sterkt hat mot den kontroversielle politikeren. Palme-mordet er fortsatt en verkende sår i Sverige, særlig fordi det aldri ble avklart om han var offer for en forstyrret person eller et politisk motivert attentat utført av politiske fiender. Den svenske utenriksministeren Anna Lindh ble knivstukket og drept i 2003 av en mann som tydelig hadde mentale forstyrrelser, men som etter flere vekslende domsavgjørrelser ble dømt til soning på livstid (Unsgaard & Meloy, 2011). I et senere avisintervju (Dragic & Holmén, 2011) hevdet drapsmannen at han utførte drapet fordi han kjente hat mot politikere, som han holdt ansvarlig for sin egen mislykkethet. At det var akkurat Anna Lindh han traff på den dagen han hadde med seg en kniv var imidlertid tilfeldig.

I 1982 ble bilen til stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet, Anne Lise Bakken, sprengt utenfor Stortinget. Gjerningsmannen, som hadde stått bak flere eksplosjoner i Oslo, ble betegnet som et psykiatrisk tilfelle. Det var tilfeldig at det var akkurat Bakkens bil det gikk ut over; det var politikere generelt hevnen skulle rettes mot (Bjørngo & Heradstveit, 1988, s. 119).

Det mest ekstreme utslaget av hat mot politikere var angrepene mot regjeringskvartalet i Oslo og AUF-leiren på Utøya 22. juli 2011. Selv om toppolitikere ikke var blant de som ble drept og skadet, kom det likevel frem i etterforskningen og rettssaken at Anders Behring Breivik hadde til hensikt å ramme Arbeiderpartiet og flere navngitte politikere, bl.a. tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland og utenriksminister Jonas Gahr Støre. Arbeiderpartiets landsmøte, Arbeiderpartiets hovedkontor på Youngstorget, SVs partikontor og Stortinget sto høyt på listen over aktuelle angrepsmål.

Det har altså vært en rekke tilfeller av svært alvorlige voldelige angrep på sentrale politikere og politiske institusjoner i Skandinavia. Har disse ekstreme hendelsene kommet helt ut av ingenting, eller kan dette forstås som en forlengelse av de mindre ekstreme, men hyppig forekommende former for hatytringer, trakassering og trusler mot politikere som denne undersøkelsen har kartlagt?

Forholdet mellom trusler og faktiske angrep

Et grunnleggende spørsmål for både politi og forskning er hvor tett og direkte sammenhengen er mellom uttrykte trusler eller annen trusselatferd og faktisk angrep på politikere. Forskningen på feltet viser at sammenhengene er komplekse og ikke så direkte som man kanskje kunne anta. Systematiske studier av angrep og attentat på offentlige personer i USA har konkludert med at det i forkant av slike angrep vanligvis ikke har vært fremsatt verbale trusler direkte overfor offeret. Derimot har gjerningsmennene ofte fortalt om sine ideer, planer og intensjoner til andre, særlig overfor familiemedlemmer og bekjente (Borum, Fein, Vossekul & Berglund, 1999). En tilsvarende studie av angrep på europeiske politikere viser et noe annet mønster: Spesielt gjerningspersoner med mentale forstyrrelser hadde ofte fremsatt gjentatte trusler og andre advarsler gjennom ulike former for kommunikasjon eller tilnærminger. Politisk motiverte angripere pleide derimot i langt mindre grad å komme med direkte trusler eller andre advarsler i forkant (James m. fl., 2007). Begge typer gjerningspersoner kan imidlertid ofte oppdages i forkant av et angrep på grunn av forberedelser og annen atferd relatert til angrepet.

Ulike former for «warning behaviour» kan komme til politiets eller sikkerhetstjenestens kjennskap. Det kan være planlegging, rekognosering, anskaffelse av våpen eller sprengstoff eller at de forteller om sine planer og hensikter til en tredjeperson (Meloy m. fl., 2014). En fersk studie av soloterrorister viser at mer enn halvparten hadde fortalt om sine planer til andre i forkant (Gill, Horgan & Deckert, 2014). Eksplisitte trusler og annen kommunikasjon direkte opp mot det utpekte offeret er derfor bare én form for «warning behaviour», og kanskje ikke den viktigste. Ut fra konklusjonen i den amerikanske studien om at «those who pose threats frequently do not make threats» kan man ikke dermed trekke den slutning at «those who make threats do not pose threats» (Fein & Vossekul, 1988, s. 14). Den europeiske studien (James m.fl., 2007) viste at noen av de som fremsatte trusler, faktisk også gjennomførte angrep. Dessuten kan slike gjentatte trusler mot bestemte politikere (særlig når det kommer fra flere hold) være en indikator på at vedkommende faktisk er utsatt for hat mer generelt, også fra andre enn de som fremsetter de konkrete truslene. Derfor bør slike uttrykte trusler og andre former for truende atferd medføre at politiet eller sikkerhetstjenesten foretar en trusselvurdering og gir råd til de truede personene om hvordan de skal forholde seg til slike trusler med fornuftige tiltak.

Å skape frykt

Det er vesentlig i denne sammenheng at intensjonen bak en trussel ikke nødvendigvis er å gjennomføre det som det trues med, men å skape frykt som kan få personen som trues til å endre atferd – for eksempel å slutte å engasjere seg i en kontroversiell politisk sak. Et paradoks her er at PST har ansvar for sikkerheten til «myndighetspersoner», dvs. stortingsrepresentanter, regjeringsmedlemmer og Høyesterett, og har systemer for dette. Samtidig vet vi at det er flere andre grupper i samfunnet som også utsettes for alvorlige trusler i egenskap av å utøve sin politiske eller meningsbærende rolle, og hvor sikkerheten er overlatt til det ordinære politiet. Det gjelder en del lokalpolitikere, som kan bli utsatt for trusler fra en rekke hold – de være seg lokale næringsdrivende som mister skjenkebevilling, private som får avslag på byggetillatelse eller kriminelle MC-gjenger som møter motstand fra kommunen. At slike

trusler mot lokalpolitikere er et omfattende problem, er godt dokumentert fra Sverige (Deltér, 2004),³ men dette er så langt ikke kartlagt i Norge.

Trusler mot det frie ord

PST har som nevnt et spesielt ansvar for å ivareta sikkerheten til myndighetspersoner. Den mest trussel- og terrorutsatte kategorien mennesker i Skandinavia er imidlertid «den fjerde statsmakt»: journalister, redaktører, karikaturtegnere, forfattere og forleggere, medieinstitusjoner, politiske aktivister og samfunnsdebattanter (spesielt kvinner som deltar aktivt i samfunnsdebatten). Ser vi tilbake på hva som har vært av avslørt, avverget eller gjennomført av terrorplaner i Skandinavia de siste par tiårene, involverer de fleste av disse angrep på bærerne av det frie ord i bred forstand. Her kan nevnes attentatet på Salman Rushdis forlegger William Nygaard, terrorforsøk og forberedelser til angrep mot Jyllandsposten og karikaturtegnerne. Anders Behring Breivik hadde også mediemål høyt opp på sine lister over prioriterte mål for bombe- og skyteangrep (bl.a. Skup-konferansen, Aftenposten og Dagsavisen). En spørreundersøkelse fra 2013 viste at ca. 20 prosent av journalistene og 40 prosent av redaktørene som deltok i undersøkelsen var blitt truet de siste fem årene. Studien dokumenterte en lang rekke trusler og voldsforsøk rettet mot norske journalister (Idås, Heftøy, Stormark & Hauge, 2013). I mange av disse sakene er hensikten til trusselutøverne å skremme journalisten fra å skrive om et bestemt saksfelt eller på annen måte påvirke den journalistiske dekningen. Dermed blir slike trusler en fare for presse- og ytringsfriheten. Det samme gjelder trusler og trakassering av samfunnsdebattanter, som i flere tilfeller har trukket seg fra det offentlige ordskiftet på grunn av de voldsomme belastningene dette medfører.

Selv om de fleste trusler mot politikere, mediefolk og andre samfunnsaktører i seg selv kan fremstå som små og betydningsløse, representerer truslene likevel en utfordring for demokratiske prosesser og det offentlige ordskiftet. Personer som engasjerer seg eller ytrer seg politisk, skal ikke skremmes til taushet.

Om forfatterne

Heidi Fischer Bjelland (født 1984) er doktorgradsstipendiat ved Politihøgskolen i Oslo. Foruten forskning på uønsket atferd mot myndighetspersoner er hennes forskningsområder politiets innsats mot menneskehandel og vold i nære relasjoner.

Tore Bjørgo (født 1958) er professor i politivitenskap ved Politihøgskolen, seniorforsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt, og (høsten 2014) Fulbright Scholar ved John Jay College of Criminal Justice. Han har utgitt en rekke artikler og bøker om terrorisme, voldelig ekstremisme og kriminalitetsforebygging.

³ Avisen Expressen gjorde også en undersøkelse i 2013

Litteratur

- Bjørger, T. & Heradstveit, D. (1988). *Politisk vald og terrorisme i Norge*. Oslo: NUPI.
- Borum, R., Fein, R. A., Vossekuil, B. & Berglund, J. (1999). Threat assessment: Defining an approach for evaluating risk of targeted violence. *Behavioral Sciences and the Law*, 17(3), 323-337.
- Deltér, S. (2004). *Et hot mot demokratin: Förtroendevalda som utsätts för våld eller hot om våld*. Stockholm: Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet.
- Dragic, M. & Holmén, C. (2011, 28. august). Mijailovic talar ut: Det är dags att sanningen kommer fram. *Expressen*.
- Fein, R. A. & Vossekuil, B. (1988). *Protective intelligence and threat assessment investigations: A Guide for state and local law enforcement officials*. Washington D.C.: National Institute of Justice.
- Gill, P., Horgan, J. and Deckert, P. (2014), Bombing Alone: Tracing the motivations and antecedent behaviors of lone-actor terrorists. *Journal of Forensic Sciences*, 59, 425–435.
- Idås, T., Heftøy, J. E., Stormark, K. & Hauge, M. T. (2013). *Trusler: Situasjonsbilde og utfordringer for redaksjonelle miljøer*. Oslo: Skup/Norsk Journalistlag/Fritt Ord/Norsk Redaktørforening.
- James, D. V., Mullen, P.E., Meloy, J. R.,..., Darnley, B. (2007). The Role of mental disorder in attacks on European politicians 1990-2004. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 116(5), 334-44.
- Meloy, J.R ., Hoffmann, J., Roshdi, K., , Glaz-Ocik, J. & Guldemann, A. (2014). Warning behaviors and their configurations across various domains of targeted violence. I J. R. Meloy & J. Hoffman (Eds). *International handbook of threat assessment*. Oxford: Oxford University Press.
- Unsgaard, E. & Meloy, J. R. (2011). The Assassination of the Swedish Minister for Foreign Affairs. *Journal of Forensic Sciences*, 56(2):555-9.